

Шевнюк О.Л.

Національний педагогічний університет імені М.Драгоманова

МЕТОД ПРОЕКТІВ В КУРСІ “УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ” У ПЕДАГОГІЧНОМУ ВУЗІ

Сучасна педагогічна теорія і практика вищої школи зосереджена на пошуку актуальних форм і методів, спрямованих на розвинення умінь самостійного опрацювання студентом інформації, виявлення ним проблем і шляхів їх розв’язання, формулювання гіпотез та їх критичного аналізу, застосування дослідженого у конкретній практичній діяльності. Лише за таких умов можливо говорити про те, що студент активно залучається до конструювання власних знань, а сама система навчання стає адаптивною й особистісно спрямованою. Дослідники підкреслюють, що актуальна педагогічна технологія у вищій школі повинна відповідати наступним *вимогам*:

✓ перенесення акценту з повідомлення знань та їх запам’ятовування й репродуктивне відтворення на організацію самостійної пошукової діяльності студента у інформаційному потокові при збереженні функції викладача як координатора процесу здобування знань, консультанта щодо виявлення і опрацювання джерел інформації, опонента в ситуації розгортання дискусії;

✓ утвердження пріоритетності опанування студентом методологією й методами власне дослідницької діяльності над звичним заучуванням навчального змісту тієї чи іншої дисципліни, що дає майбутньому професіоналу в руки інструмент для вирішення можливих нестандартних ситуацій професійної роботи;

✓ надання можливості опанувати не тільки однаковим для всіх матеріалом навчального стандарту, але розширення його меж через презентацію різними студентами додаткових знань, зокрема за рахунок їх міжпредметної інтеграції, що дозволяє виявити й реалізувати індивідуальні нахили й потенції кожного студента, знайти доступний рівень опанування матеріалом для всіх і кожного;

✓ перехід від традиційної фронтальної роботи у аудиторії до навчання груповим формам діяльності, організованим викладачем навколо проблемних питань і ситуацій, з метою опанування досвідом кооперування зусиль, співробітництва у пошуку істини;

✓ заміна звичного, не позбавленого випадковості й суб’єктивності, підсумкового контролю знань на моніторинг процесу навчання, відслідковування динаміки й особливостей індивідуального перебігу оволодіння певними професійними вміннями з можливістю їхнього коригування;

✓ і, як результат, посилення активності студента у навчанні, стимулювання мотивації до творчого пошуку, розкриття особистісного потенціалу кожного у проектуванні майбутньої професійної діяльності.

Саме цим вимогам відповідає увага теоретиків і практиків до відродження у нових навчальних умовах *методу проектів*. Його виникнення на початку ХХ

століття пов'язане з основної парадигмою тогочасної соціально-культурної ситуації як орієнтованої на гуманістичне бачення світу й розуміння людини у ньому як активного суб'єкту перетворюючої діяльності. Ідеї проектного навчання розроблялись і впроваджувались у Росії педагогом С.Т.Шацьким, однак пізніше вони були засуджені на державному рівні в зв'язку з недоцільним й прямолінійним їх використанням у практиці радянської школи (до речі, можливість викривлення сутності методу проектів зберігається і сьогодні в ситуації бездумного впровадження зарубіжних технологій навчання без урахування результативності лише цілісної системи методів навчання і формування особистості). Паралельно під назвою "метод проблем" він розроблявся у той же час у США в руслі гуманістичної філософії навчання Дж.Дьюї та В.Х. Кілпатріка, які рекомендували спиратись на особистісне зацікавлення учня навчальним матеріалом як стимулюючий мотив його діяльності, а також на практичну доцільність кожного елементу знань. Учень тоді активно опановує нові знання і методи їх здобування, коли знання є особистісно значимим для нього, спирається на попередній життєвий досвід і коли учень відчуває перспективу впровадження цих знань у конкретних ситуаціях життєдіяльності і, відповідно можливість особистісного, бодай незначного, впливу на оточуюче природне й соціальне середовище. Вирішення проблеми за таких умов набуває якості проектної діяльності, організація різних форм якої стала досить популярною на протязі останнього століття у різних зарубіжних країнах через можливість досягнення балансу між теоретичними знаннями та їх практичною зреалізованістю, а також через актуалізацію досвіду діяльності по кооперації людських зусиль, особливо в умовах сучасного транснаціонального інформаційного простору.

Сьогодні метод проектів є інтегрованим компонентом розробленої і структурованої системи навчання. В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних навичок студентів, здібностей критичного мислення, умінь самостійного конструювання знань й досвіду орієнтацій у інформаційному просторі. Вважаємо прийнятним визначення *методу проектів як способу самостійної організації процесу пізнання й досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технології), яка повинна завершитись реальним практичним результатом* (2,66). Орієнтація методу проектів на конкретний результат вимагає самостійності мислення, дослідницького спрямування самої навчальної діяльності, інтеграції різних галузей знань, встановлення різнорівневих зв'язків, актуалізації особистісного досвіду людини. У якості технології проектна діяльність містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових проблемних методів (2).

На наш погляд, пропонований метод може бути особливо затребуваним у вищій школі з метою компенсації поступово втрачаючої свою актуальність фронтальної аудиторної підготовки професіонала, яка не відповідає вимогам сучасної ситуації на ринку праці з його орієнтацією на актуальність стандарту спеціаліста, володіючого перш за все не стільки змістами діяльності, скільки інструментами пошуку нового знання. По-друге, метод проектів дозволяє набуди

досвіду комунікативних навичок та умінь з опануванням різними ролями від лідера до виконавця. По-третє, сьогодні зрозуміло, що жоден вуз не в змозі дати всього комплексу професійних знань в зв'язку з всезростаючим потоком інформації, тому актуальними стають саме методи набуття навичок самостійного пошуку, аналізу й впровадження знання у практику. Такий спеціаліст є більш адаптованим до змінних умов ринку праці. В контексті *професійної підготовки майбутнього вчителя* метод проектів набуває особливої цінності, оскільки опанування досвідом його використання визначить у подальшому орієнтацію студента на майбутні моделі педагогічної діяльності не авторитарно-репродуктивні, а гуманістичні, пошукові, дослідницькі. На наш погляд, курс *“Українська і зарубіжна культура”* дозволяє найбільш активно і цікаво використовувати метод проектів у педагогічному вузі, оскільки характер змісту самої дисципліни є, безумовно, поліфонічним, орієнтованим на багатоваріантність досвідів національних та історичних типів культур, а також творчим у самому характері способу його пізнання.

Використання методу проектів у культурологічній освіті майбутнього вчителя повинно відповідати чітким *вимогам*, відсутність або невиявленість будь-якої перетворює проектну діяльність на її імітацію. За Полат Є.С. (2, 68) це:

- ☞ виявлення значимої культурологічної проблеми, яка вимагає дослідницького пошуку для її інтегрованого вирішення;
- ☞ пізнавальна, теоретична та практична для професійної діяльності педагога значимість результатів;
- ☞ самостійна (індивідуальна та групова) діяльність студентів по конструюванню проекту;
- ☞ координування проекту з боку викладача через організацію форм пошукової діяльності;
- ☞ структурування змістовної частини проекту з відповідним моніторингом процесу пошукової діяльності та поетапних результатів;
- ☞ використання дослідницьких методів вирішення поставленої проблеми;
- ☞ презентація результатів проектної роботи на спільне обговорення.

Досвід показує, що кожного навчального року, на кожному потоці формулюються нові проблеми, вибір яких визначається або викладачем з урахуванням специфіки професійної діяльності, або народжується стихійно в результаті певного дискусійного обговорення того чи іншого культурологічного питання. Останнє зберігає високу мотивацію студентів до розв'язання проблемної задачі, оскільки її постановка пов'язується з власними особистісними або фаховими потребами. Матеріал культурологічного курсу сприяє формулюванню певного кола проблем з домінуванням того чи іншого виду діяльності. Спираючись на відому

типологію проектів (1, 18; 3), вважаємо за можливе визначити її для культурологічної освіти з урахуванням зростання складності:

- 1) *інформаційний* — з метою пошуку, аналізу та ознайомлення з культурологічною інформацією — дозволяє опанувати різними видами інформаційного пошуку, а також набутти досвіду аналітичної і компаративної діяльності в сфері культурологічного знання (наприклад, “Психоаналіз шахової гри” — проведений у 2000 р., “Загадка острову Пасхи у вітчизняних та зарубіжних джерелах” — 1998 р., “Піраміди Єгипту у лабіринтах Інтернету” — 2000 р.);
- 2) *рольовий*, в якому студенти “приміряють” на себе ролі представників тієї чи іншої культури — дозволяє “зануритись” у світовідчуття епохи, емоційно пережити ті чи інші уявні ситуації, вступити у діалогову взаємодію з іншою культурною традицією з точки зору сучасника (наприклад, “Портрети, що ожили” — проведений у 1997 р., “Діалог Фідія і Сократа” — 1999 р., “Люди — стилі Нової культури” — 1998 р.);
- 3) *дослідницький* — з метою вирішення актуальної науково-культурологічної проблеми — дозволяє опанувати методологією та методами дослідницької діяльності, зорієнтувати студентів на подальший науковий пошук (наприклад, “Постмодернізм як модель плюралістичного світу” — проведений у 1999р., “Масова культура та ліворадикальна контркультура” — 2000 р., “Феномен альтруїзму у культурологічному аспекті” — 2000 р.).

Зрозуміло, що на практиці дуже часто поєднуються різні види діяльності у проектній роботі. Однак все ж таки специфіка кожного типу наявна і у складності проекту, і у характері координації, у домінуванні методів, у подачі результату, навіть у атмосфері проведення презентації. Зрозуміло, що специфіка підготовки вчителя в університеті вимагає акценту на дослідницьких проектах, оскільки вони орієнтовані на опанування студентом досвідом науково-дослідницької діяльності. Участь у розробці такого проекту передбачає оволодіння структурою загальнонаукового методологічного підходу:

- аргументацію актуальності вибраної теми;
- формулювання предмету та об’єкту дослідження;
- визначення завдань для вирішення проблеми;
- вибір методів дослідження;
- висування гіпотез;
- опанування методологією інформаційного пошуку;
- розробку методики експерименту;
- аналітичну роботу над зібраними фактами;
- формулювання висновків;
- визначення напрямків подальшого дослідження.

Завдання оволодіння студентами методологією наукового пошуку можливо вирішити через чітке *поетапне планування дослідницького проекту*. Проілюструємо це на прикладі здійсненого у 1999 році на соціально-гуманітарному факультеті НПУ імені М.Драгоманова проекту “Діалоги про

людину”. На першому етапі була *сформульована проблема проекту*, яка народилася у самих студентів на семінарських заняттях, присвячених порівнянню світоглядних і антропологічних цінностей західної та східної культур. Поліфонічність уявлень про людину в різних національних та історичних типах культур дуже зацікавила студентів і примусила задуматись над тим, чи можливі при такій різноплановості поглядів спільні цінності всього людства й, відповідно, результативність комунікації представників різних культур. Останнє зумовило *визначення характерологічного типу проекту* у поєднанні дослідницького та рольового, оскільки було запропоновано представити антропологічні моделі культур у вигляді діалогу представників різних націй. Так студенти *сформулювали тему проекту* — “Діалоги про людину”. Далі за допомогою викладача були *визначені об’єкт та предмет дослідження* (об’єкт — людина у різних культурах світу; предмет — поліфонізм та цілісність культурологічних антропологічних уявлень). Жваву дискусію викликало *висування гіпотези* щодо можливості існування спільного аксіологічного проекту людства, оскільки частина студентів наголошувала на неможливості розуміння одне одного представниками різних культур, тобто нульовій результативності їх комунікативного діалогу. І все ж таки гіпотеза була сформульована саме так, як пропонувалося на початку.

Наступний етап передбачав *проведення організаційної роботи по визначенню напрямків дослідження і постановці завдань*. Студенти утворили творчі колективи відповідно до кожного з напрямків (напрямки визначались як той чи інший тип культури, приміром, слов’янський, індо-буддійський, арабський тощо). Викладач зорієнтував кожну групу стосовно можливих завдань дослідження, які пов’язали з визначенням системи цінностей кожного з вибраних типів культур (уявлення про життя і смерть, ідеал людини, жіночність та мужність, кохання, добро, зло, вічність тощо). Необхідним на цьому етапі є також визначення джерел інформації та методології пошуку. Студенти у групах визначились щодо використання енциклопедичних словників, довідників, наукових праць, оригінальних текстів різних культур, а також роботи у музеях м.Києва. Новим для них стало звертання до можливостей Інтернету, комп’ютерних енциклопедій, аудіовізуальної інформації (зокрема, каналу Discovery).

Далі провадилась *робота у групах*, яка передбачала обмін інформацією, її аналіз, формулювання аргументів за та проти гіпотези, розподілення ролей, пошук нетрадиційних форм представлення результатів дослідження. Викладач на цьому етапі консультував кожну групу по мірі виникнення проблем. Цей процес приніс неабияке задоволення куратору проекту, оскільки з’явилась можливість перестати бути носієм готових знань, а оволодіти роллю організатора пізнавальної діяльності, співбесідника, колеги по творчому пошуку. Обов’язковим на цьому етапі є *проміжний контроль*, який дозволяє відслідковувати й коригувати результативність пошукової праці студентів. У даному випадку ми провели презентацію проектних завдань кожної з груп студентів, де у обміні інформацією та дискусіях поступово проявлялись спільні погляди на проблему.

Останній етап передбачає *представлення результатів дослідницької діяльності* студентів, який був проведений у вигляді діалогів про людину представників різних культур. Кожна група обрала свого лідера, який власне й перебрав на себе роль того чи іншого героя. Однак у діалогах приймали участь усі студенти. Атмосфера була досить творчою, особливо враховуючи майже театралізований характер представлення результатів проекту. Звертає увагу на себе досить ґрунтовний філософський рівень аргументації проблеми, що свідчить про активну пошукову діяльність студентів. Й водночас, особистісне зацікавлення студентів темою, оскільки проблеми життєвих цінностей завжди хвилюють людину, особливо у цьому віці. Окремі фрагменти дискусії слугують підтвердженням цієї думки.

“*Даос*: Я не можу погодитись з тим, що світ створений для людини. Людина в ньому далеко не цар. Вона не може диктувати світові свою волю та розпоряджатись ним. Найкраще, що людина може робити — це надіятися, слідувати за природнім, в крайньому випадку — упорядковувати та відвертати помилки, які вторглися в процес руху. Звідси й відповідальність, яку у нас кожний відчуває за свої дії.”

“*Християнин*: Господь випробовує нашу віру. він посилає страждання, які загартовують душу людини. Коли тяжко плоті, наша душа очищується. Ми несемо відповідальність перед богом, молимося за відпущення гріхів.”

“*Индус*: Однак людина повинна покладатись на себе саму, не шукати допомоги зовні. Не від творця залежить світ. Причина земних страждань людини у особистісному засліпленні, невідмові від земних бажань. Погасне Я, і світ — в тобі.”

“*Християнин*: Ні, все залежить від Бога. Час нашого земного життя лише відблиск безкінечного світу небесного й вічності. Людина ніколи не зрозуміє своєї долі, її життя в долонях божих”.

“*Индус*: Чому людині дається лише один шанс, коли душа безсмертна? Як можна карати людину вічними муками, якщо не прийшов її час пізнати істину й не дійшла вона кінця свого шляху пізнання? Навіщо страждати, якщо життя дане для насолоди? Людина все одно прийде до того, що їй назначено.”

“*Християнин*: Ні, ми вже давно не відчуваємо того зв'язку з цілим, про який говорите ви. Ми вирвані з кола перетворень. В буденному хаосі, виключені з процесів зв'язку, ми відчуваємо себе хиткими клітинками, які не керуються звичайними природними законами. Розум є найвищою здатністю людини, що увиразнює її неповторність”.

“*Даос*: Однак індивідуальність для наших людей, які звикли діяти у спільноті, сама по собі витісняє персональне буття. Тільки разом можна справитись із розливами річок, засушливими землями, будувати тисячокілометрові охоронні стіни. Окрема людина мало чого варта. Сама людина відчуває межу власних можливостей. І вона з народження включається у спільноту: сім'ю, рід, клан, і сприймає себе їх частиною. У нас неможливий діалог людини з Богом, як це відбувається у вас. Навіть наш абсолют — не людиноподібний. Його замінює створююча світ пустота — Дао. Так, ми різні, однак слова Конфуція “Не роби

другому того, чого не бажаєш собі” нагадує те, що повторюють на протилежному кінці землі ваші пророки. А значить, цінності у нас спільні.”

“*Индус*: Я не знаю імен Ваших богів, але у нас кажуть :”не відповідай злом на зло, твори добро”. І це теж дуже схоже на те, чому вчать Ваші культури. Тоді, мабуть, не важливо, як звуть богів, якщо вони вчать тим самим істинам”.

Як бачимо, діалог звивистими стежками привів студентів до усвідомлення цілісності аксіологічного світу людини, тобто до підтвердження висунутої на початку роботи над проектом гіпотези. Важливою, на наш погляд, також стала виховна напруга дослідницької діяльності, особливо для майбутніх педагогів, орієнтованих на ціннісні аспекти будь-якої сфери знань.

Заключним етапом опрацювання проекту стало *оцінювання його результатів*. Аналіз роботи студентів дозволив розробити *систему умінь й навичок проектно-дослідницької діяльності*, в якій враховано також попередній досвід теоретиків і практиків проектної технології:

пізнавальні:

- виявляти проблемне поле в контексті конкретної теми;
- формулювати гіпотезу;
- відбирати цілеспрямовано інформацію для вирішення поставленої проблеми;
- аналізувати отриману інформацію у цілісності її зв'язків;
- вибудовувати системність організації матеріалу;
- проектувати кожен елемент дослідження у площину його практичного використання;

творчі:

- генерувати нові, оригінальні ідеї;
- самостійно робити висновки;
- знаходити оригінальні форми представлення результатів;

комунікативні:

- працювати у малих дослідницьких групах;
- вступати у співробітництво відповідно до визначеної соціальної ролі у групі;
- володіти комунікативними навичками ведення дискусії.

Визначення умінь дало можливість сформулювати відповідно до специфіки культурологічного знання *критерії оцінки дослідницького проекту*:

пізнавальні:

- актуальність вибраної теми;
- широта інформаційного пошуку, як технологічно, так і за змістом;
- коректність методів дослідження проблеми;
- можливість практичного використання результатів дослідження;

творчі:

- нешаблонність вибору теми;
- самостійність пошукової діяльності;
- оригінальність представлення результатів проектної діяльності;

комунікативні:

- активність учасників проекту;
- характер співробітництва, взаємодії під час роботи над проектом;
- уміння вести дискусію під час презентації проекту.

Досвід організації культурологічних проектів в НПУ імені М.Драгоманова та Міжрегіональному інституті удосконалення вчителів імені Б.Грінченка з 1997 року свідчить про перспективність пропонованої технології, яка позитивно оцінюється 84-87% студентів за результатами щорічного опитування. Метод проектів дозволив нам:

- привести у відповідність творчий поліфонічний характер змісту культурологічного курсу з методикою його викладання,
- суттєво посилити мотивацію студентів до вивчення непрофільюючої загальногуманітарної дисципліни,
- змінити авторитарну позицію викладача-транслятора знань на позицію організатора пізнавальної діяльності;
- надати творчого, пошукового характеру атмосфері спілкування в аудиторії;
- навчити студентів умінням й навичкам інтелектуальної праці;
- активізувати самостійність мислення студентів;
- реалізувати принцип індивідуального підходу у відповідності до можливостей й нахилів кожного студента;
- зорієнтувати майбутніх вчителів на практичні ситуації професійної діяльності.

Література

1. Евсеев Д., Евсеева И. Метод проектов в сфере дистанционного обучения //Новые знания, 2000, №2, С .17-20.
2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.Полат, М.Бухаркина и др. — М.: Академия, 2000. — С.64-109.
3. Полат Е. Типология телекоммуникационных проектов // Наука и школа, 1977, №4. С.18-28.

Аннотация

В статье рассмотрены теоретические вопросы технологии проектной деятельности в педагогическом вузе, а также предложен практический опыт организации исследовательских культурологических проектов.